

Analysis of *Sheikh Sanaan's* Story Based on the Narratology of Claude Bremont

MohammadAmir Mashhadi ^{1*} | Sara Nezamdoost ²

1. Corresponding Author, Professor of the Department of Persian Language and Literature, Faculty of Literature and Human Sciences, University of Sistan and Baluchestan, Zahedan, Iran. E-mail: mashhadi@lihu.usb.ac.ir
2. Ph.D. student of Persian language and literature, Faculty of Literature and Human Sciences, University of Sistan and Baluchestan, Zahedan, Iran. E-mail: nezamdoost.sara1365@gmail.com

Article Info

ABSTRACT

Article type:

Research Article

Article history:

Received: 16/10/2022

Received in revised form:
12/12/2022

Accepted: 21/12/2022

Keywords:

Structuralist narratology,
Claude Bremont,
found out,
The story of *Sheikh Sanan*,
Scared girl.

Analyzing the structure that governs the narrative forms of a story is one way to examine the elements of narrative from the perspective of structuralist theorists and narratologists. This approach provides a foundation for understanding the nature of literature and helps to expand the analytical frameworks for interpreting literary works. This research investigates and analyzes the story of Sheikh Sanaan, as presented in Attar's *Al-Tayr Al-Masnavi*, using Claude Bermon's structural theory through a descriptive-analytical method. According to Bermon, progress is the central element of narrative, and every story is evaluated based on its inherent progression. Each achievement is grounded in three functions: possibility, process, and consequence. From Bermon's perspective, characters are categorized as either active (subjects) or passive (objects). The story of Sheikh Sanaan, consisting of seven events and three interconnected sequences, aligns with the narrative pattern of Bermon. Sheikh Sanaan effectively embodies the role of the hero, transitioning between active and passive modes. The contributions of supporting characters ultimately lead to the story's success, showcasing Attar's artistry in narrative style and the systematic structure of Sheikh Sanaan's tale.

Cite this article: Mashhadi, M.A., Nezamdoost, S. (2025). Analysis of *Sheikh Sanaan's* Story Based on the Narratology of Claude Bremont. *Research in Narrative Literature*, 13 (4), 251-274.

© The Author(s).

Publisher: Razi University

DOI: 10.22126/rp.2022.8361.1674

Extended Abstract

Introduction:

Analyzing the structural framework that governs narrative forms is a valuable approach to understanding the elements of storytelling, particularly from the perspective of structuralist narrative theorists. This method has established a foundation for comprehending the nature of literature and has contributed to the development of patterns for analyzing literary works. This research focused on the story of Sheikh San'an, as found in Attar's *Mantiq al-Tair*, and examined it through the lens of Claude Bremond's structural theory, employing a descriptive-analytical methodology.

According to Bremond, sequence is the fundamental element of a narrative, and each story can be analyzed based on its sequences. Each sequence comprises three functions: possibility, process, and consequence. The narrative of Sheikh San'an, which includes seven sequences and three sub-sequences (chain, concrete, and linked), aligns with Bremond's narrative model. In this story, Sheikh San'an adeptly shifts between the roles of agent and patient, effectively embodying the protagonist. With the assistance of supporting characters, he successfully navigates the course of the narrative. This dynamic illustrates Attar's skillful storytelling and the systematic structure of the tale of Sheikh San'an. Bremond's theory is versatile, allowing for the adaptation of its patterns to both ancient and contemporary stories.

Recent studies that have applied this framework include "A Structuralist Critique of the Novel "Dashtban" Based on Claude Bremond's Theory" by Tayyebeh Farhadi, Maryam Khalili Jahantigh, and Mohammad Barani (2020); "Structural Analysis of the Story of "Zahhak" Based on Claude Bremond's Logic Pattern of Roles" by Mahdieh Melali and Mohammad Reza Nasr Esfahani et al. (2020); and "Analysis of the Story of *Rostam and Sohrab* Based on Claude Bremond's Narratology Theory" by Gholam Ali Fallah and Narges Afshari (2015). Regarding the story of Sheikh San'an, aside from the work by Mas'oud Rowhani and Ali Akbar Shoobkalayi (2011), which applied Greimas's actantial theory, no other studies utilizing contemporary narratological theories or Bremond's framework were identified.

Methodology:

This article employs a descriptive-analytical approach to extract and analyze the propositions of Claude Bremond's narratological theory as applied to the story of Sheikh San'an. In the descriptive phase, research data were gathered using library resources. Subsequently, these data were qualitatively analyzed through Bremond's narratological framework. Building on the work of Vladimir Propp, Claude Bremond introduces the concept of a "sequence" as the fundamental unit for story analysis, moving beyond Propp's specific functions. According to Bremond, each sequence reflects the transition from a state of equilibrium to disequilibrium and back to equilibrium (Scoles, 2004, 138-141). He identifies 3 foundational elements within each sequence:

1. A situation that has the potential for change
2. An event or change that occurs
3. A situation arising from either the realization or non-realization of that potential

Bremond categorizes sequences into three subtypes: 1) chain sequence; 2) concrete sequence; and 3) linked sequence. Furthermore, he distinguishes between two types of characters within stories: the agent (who influences and improves) and the patient (who benefits or suffers as a victim) (Todorov, 2000, 77).

Results and Discussion:

In Bremond's theory, the primary element of narrative is sequence. The story of Sheikh San'ān is structured around two main sequences at the beginning and end, along with five sub-sequences that occur throughout the narrative. Together, these seven sequences shape the overall story, allowing readers to comprehend the narrative as a cohesive whole. Bremond's model facilitates a comprehensive examination of changes in situations and sequences. By dividing the narrative into these distinct sequences, the analysis of this relatively short story becomes more concise. The classification of the three types of sub-sequences—chain, concrete, and linked—within Sheikh San'ān's narrative aligns seamlessly with Bremond's structuralist framework. Regarding the characters, there is a dynamic interplay between agency and patiency. The protagonist, Sheikh San'ān, effectively navigates these shifts, transitioning between states of agency and patiency. This adaptability is fully consistent with Bremond's narrative model, highlighting the complexity and depth of the character's journey.

Conclusion:

The analysis of the story of Sheikh San'ān through the lens of Claude Bremond's narratology theory yielded the following conclusions:

1. Flexibility and Adaptability: A key feature of Bremond's theory is its inherent flexibility and adaptability, which allows for the analysis of a wide range of narrative structures. This characteristic is essential for interpreting various narrative stories.

2. Protagonist's Journey: In the narrative of Sheikh San'ān, the protagonist does not confront a traditional villain or anti-hero. Instead, the story unfolds as he faces an antagonist, ultimately becoming a victim of his own desires. Although he initially appears to fail, Attar's narrative skill ensures that the story culminates in the protagonist's victory as he achieves his ultimate goal of unity and divine knowledge. This dynamic illustrates the potential for both failure and success in *Sheikh San'ān's* journey, aligning with Bremond's model, where his mid-story setbacks and eventual triumph are narratively justified.

3. Psychological Transformation: Bremond's model emphasizes the psychological transformations of the protagonist and other characters as they navigate various situations, shifting from agency (acting) to patiency (being acted upon). This transformation is vividly illustrated in the relationship between Sheikh San'ān and the Christian girl. At the beginning of the story, Sheikh San'ān is portrayed as a wise mystic, deeply knowledgeable and steadfast in his faith.

However, when confronted by the Christian girl, he entered a state of vulnerability, transforming into a lovesick, weak, impatient, and distressed figure. Analyzing Sheikh San'an's story through Bremond's theory allows for a breakdown of the narrative into interconnected smaller units, enhancing the reader's comprehension of the overall story and facilitating a more immediate understanding of its conclusion.

تحلیل داستان شیخ صنعان براساس روایت‌شناسی کلود برمون

دکتر محمدمیر مهدی^{۱*} | سارا نظام‌دوست^۲

۱. نویسنده مسئول، استاد، گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران.

رایانامه: mashhadi@lihu.usb.ac.ir

۲. دانشجوی دکتری، گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران.

رایانامه: nezamdoost.sara1365@gmail.com

اطلاعات مقاله

چکیده

واکاوی ساختار حاکم بر اشکال روایی داستان، یکی از راه‌های بررسی عناصر روایت، از دیدگاه نظریه پردازان ساختار‌گرای روایت‌شناس است که زمینه‌های دریافت ماهیت ادبیات را فراهم ساخته و به گسترش الگوهای پردازش آثار ادبی، کمک می‌کند. این پژوهش به بررسی و تحلیل داستان شیخ صنعان که در مثنوی منطق‌الطیر عطار آمده، بر پایه نظریه ساختاری کلود برمون می‌پردازد که با روش توصیفی-تحلیلی انجام شده است. از نظر برمون، پی‌رفت عنصر اصلی روایت است که هر داستان بر پایه پی‌رفت‌های موجود، تحلیل می‌شود. هر پی‌رفت بر مبنای سه کارکرد امکان، فرآیند و پیامد شکل می‌گیرد. داستان شیخ صنعان با داشتن هفت پی‌رفت و سه توالی زنجیره‌ای، انضمامی و پیوندی با الگوی روایتی برمون منطبق است و شیخ صنعان با تغییر حالت کنشگری به کنش‌پذیری و بالعکس، به عنوان قهرمان داستان به خوبی ایفای نقش می‌کند و با کمک شخصیت‌های یاریگر در مسیر داستان، پیروز می‌شود که این نشان از هنرمندی عطار در شیوه روایت‌پردازی و ساختار نظام‌مند داستان شیخ صنعان است.

نوع مقاله: مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۷/۲۴

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۱/۰۹/۲۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۹/۳۰

واژه‌های کلیدی:

روایت‌شناسی ساختار‌گرا،

کلود برمون،

پی‌رفت،

داستان شیخ صنعان،

دختر ترسا.

استناد: مهدی، محمدمیر؛ نظام‌دوست، سارا (۱۴۰۳). تحلیل داستان شیخ صنعان براساس روایت‌شناسی کلود برمون. پژوهشنامه ادبیات داستانی، ۱۳،

(۴)، ۲۷۱-۲۷۴.

حق مؤلف © نویسنده‌گان.

ناشر: دانشگاه رازی

DOI: 10.22126/rp.2022.8361.1674

۱. پیشگفتار

دیدگاه ساختارگرایانه به متون ادبی که به دنبال دستیابی عناصر درون‌متنی و کشف الگوی پیوندی بین آن‌هاست، رویکردی تازه در حوزه ادبیات است و هدف آن، فراهم نمودن بستری جدید جهت شناخت هرچه بهتر ماهیت ادبیات است که از این طریق به گسترش الگوهای پردازش آثار ادبی کمک می‌کند؛ زیرا «ساختارگرایی پاسخی است به نظامی منسجم تا علوم مدرن را وحدت بخشد» (اسکولز، ۱۳۸۳: ۱۵) و موجب شود «در میان کثرت‌های به ظاهر متفاوت و مختلف، متوجه نوعی وحدت شویم که حامل پیامی است و در نتیجه، درک‌ها دقیق‌تر شود» (شمیسا، ۱۳۸۶: ۱۹۷). از اصطلاح «روایت‌شناسی»^۲ برای اولین بار، تودوروف به معنای «دانش مطالعه قصه»^۳ (اخوت، ۱۳۷۱: ۷) استفاده کرد. «روایت‌شناسی ساختارگرا»^۴ نوعی از مهم‌ترین و نخستین رویکردهای مکتب ساختارگرایی است که با هدف «کشف چستی روایت» و تمایزگذاری بین متون روایی و غیر روایی، در نخستین دهه‌های قرن بیستم و در فضایی متأثر از تحولات علوم انسانی و زبان‌شناسی کار خود را آغاز کرد» (محمدی کله‌سر، ۱۳۹۴: ۲). «روایت‌شناسی ساختارگرا» با ولادیمیر پراپ^۵ روسی آغاز شد و با نظریه پردازان دیگری همانند گریماس،^۶ تزوتان تودوروف،^۷ کلودبرمون،^۸ ژرار ژنت^۹ و رولان بارت^{۱۰} فرانسوی تکامل یافت و بیش‌تر شناخته شد» (ر.ک: مکاریک، ۱۳۸۵: ۱۵۱). پراپ معتقد بود «در زیر ظاهر آشفته روایات، قوانینی بر زایش و تکامل این نوع قصه‌ها حاکم است که باید فرمول‌بندی شود و این دستاورد، آغازگاه علم روایت‌شناسی به شمار می‌آید» (خراسانی، ۱۳۸۳: ۴۵). کلود برمون از جمله کسانی است که با پیروی از پراپ و با ارائه روشی مناسب‌تر برای بررسی روایات داستانی، راه را برای سنجش عناصر داستانی روایی مشخص کرده است» (ر.ک: دژم و محمود حسن آبادی، ۱۳۹۸: ۲۰).

۱-۱. پرسش‌های پژوهش

1. Scholes
2. Narrative Science
3. Knowledge of story study
4. Structuralist narratology
5. Vladimir Propp
6. Grimas
7. Tzotantodorov
8. Claude Bermon
9. Gerard Genet
10. Roland Barthes

این پژوهش با روش تحلیل-توصیفی و با استفاده از منابع کتاب‌خانه‌ای، هدف تحلیل داستان شیخ صنعان از منطق‌الطیر عطار را براساس نظریه کلود برمون دنبال می‌کند تا به این سؤالات پاسخ دهد که: آیا پی‌رفت‌های موجود در الگوی مفهومی و روایت‌شناسی کلود برمون قابلیت پیاده‌سازی در داستان شیخ را دارد؟ و داستان شیخ صنعان از کدام یک از انواع توالی الگوی کلود برمون پیروی می‌کند؟

۱-۲. پیشینه پژوهش

نظریه کلود برمون به گونه‌ای است که می‌توان در جهت تطبیق از الگوهای مناسب آن در داستان‌های کهن و معاصر استفاده کرد. بر این اساس به برخی از جدیدترین پژوهش‌های انجام‌شده در این زمینه اشاره می‌شود از آن جمله؛ مقاله‌ای با عنوان «نقد ساختارگرایانه رمان دشتبان بر پایه نظریه کلودبرمون، با قلم طیبه فرهادی، مریم خلیلی جهان‌تبخ و محمد بارانی (۱۳۹۹) فصلنامه علمی تفسیر و تحلیل متون زبان و ادبیات فارسی (دهخدا)؛ پژوهش مهدیه مللی و محمدرضا نصرافهانی و دیگران (۱۳۹۹) با عنوان «تحلیل ساختاری داستان ضحاک بر مبنای الگوی منطق نقش‌های کلود برمون، فصلنامه متن-شناسی ادب فارسی دانشگاه اصفهان؛ مقاله غلامعلی فلاح و نرگس افشاری (۱۳۹۵) با عنوان «تحلیل داستان رستم و سهراب براساس نظریه روایت‌شناسی کلود برمون، که در پژوهشنامه نقد ادبی و بلاغت به چاپ رسیده است. در مورد داستان شیخ صنعان به جز مقاله مسعود روحانی و علی‌اکبر شوبکلائی (۱۳۹۱) که براساس نظریه کنشی گرماس تحلیل شده است، پژوهش دیگری که براساس نظریه‌های روایت‌شناسی جدید و نیز نظریه کلود برمون صورت پذیرفته باشد، یافت نشد.

۱-۳. روش پژوهش و چارچوب نظری

این مقاله با رویکرد تحلیلی-توصیفی گزاره‌های نظریه روایت‌شناسی کلود برمون را از داستان شیخ صنعان برمی‌گزیند و تحلیل می‌کند. در بخش توصیفی با استفاده از منابع کتاب‌خانه‌ای، داده‌های پژوهش به دست آمده است سپس این داده‌ها به صورت کیفی با رویکرد روایت‌شناسی کلود برمون تحلیل و بررسی شده است.

۲. پردازش تحلیلی موضوع

۱-۲. روایت‌شناسی ساختارگرا

«روایت‌شناسی مجموعه‌ای از احکام کلی درباره ژانرهای روایی،^۱ نظام‌های حاکم بر روایت (داستان‌گویی) و ساختار پی‌رنگ است» (ر.ک: مکاریک، ۱۳۸۵: ۱۴۲). به گفته شکلوفسکی^۲ (۱۹۲۹) پی‌رنگ در مقام نوعی ابزار ساختاری است که منجر به پیدایش یکی از فرضیات بنیادین روایت‌شناسی یعنی تمایز یا داستان-پی‌رنگ شد؛ تمایز بین آنچه روایت می‌شد و نحوه روایت آنچه روایت می‌شد» (ر.ک: صافی پیرلوجه و فیاضی، ۱۳۸۷: ۱۵۱). روایت‌شناسی ساختارگرا از شاخه‌های مهم مکتب ساختارگرایی محسوب می‌شود و نظریه‌های روایت‌شناسی با نام کسانی هم‌چون رولان بارت، ژرار ژنت، گرماس، تودوروف، کلودبرمون، چتمن،^۳ میکی بال^۴ گره خورده است» (محمدی کله‌سر، ۱۳۹۴: ۶). این نظریه‌پردازان پس از پایه‌گذاری روایت‌شناسی، به پیروی از سوسور که تمایزی بین زبان و گفتار قائل بود، هر داستانی را متنی روایی فرض می‌کردند که بر نظام نشانه‌ای مشترک میان تمام داستان‌ها تکیه دارد» (صافی پیرلوجه و فیاضی، ۱۳۸۷: ۱۴۶).

«فرض مهم و اساسی روایت‌شناسی ساختارگرا بر این اصل استوار است که با ارائه الگویی عام و کم و بیش محض از روایت، می‌توان قابلیت انسان را در تشخیص و تعبیر انواع صناعات مولد داستان بیان کرد؛ بنابراین فلسفه وجودی تحلیل‌های روایت‌شناختی، توصیف صریح الگوی دانش ذاتی انسان درباره داستان و در نتیجه، تشریح روایی بشر است» (ر.ک، همان: ۱۵۸)، اما اگر قرار باشد تحلیل روایت، علمی باشد، باید از رویکرد استقرایی^۵ فاصله گرفته و به رویکرد استنتاجی^۶ رسید؛ یعنی بتوان به یک الگوی مؤثر دست یافت تا تک‌تک موارد با آن قابل سنجش باشد» (ر.ک: آلن، ۱۳۶۹: ۹۴). به نظر می‌رسد «ردیابی تغییرات انتقادی نظریه‌های روایت‌شناسی ساختارگرا می‌تواند نخستین گام‌ها و انگیزه‌ها برای شکل‌گیری گرایش‌های امروزی روایت‌شناسی را آشکار کند» (محمدی کله‌سر، ۱۳۹۴: ۲). الگوی مفهومی کلود برمون از این نوع روایت‌شناسی است و می‌توان آن را در اکثر داستان‌هایی که «متکی به پی‌رفت‌هایی است که شکل کاملاً منطقی و زمان‌مند در پی هم می‌آیند» (احمدی، ۱۳۹۱: ۳۱۵) به کار برد.

۲-۲. نظریه روایت‌شناسی کلود برمون

1. Narrative genres
2. Shalofsky
3. chetman
4. Mickey Ball
5. Inductive approach
6. Inferential approach

«کلود برمون (۱۹۲۹ م.) زبان‌شناس، روایت‌شناس و از پژوهشگران ساختارگرای فرانسوی است که دو مقاله به نام‌های «پیام داستانی» و «منطق ممکن‌های داستانی» و کتابی به نام *منطق قصه* دارد و در پی یافتن منطق جهان برای داستان، به الگوهای فراگیر و ثابتی در این زمینه دست یافت» (ر.ک: اخوت، ۱۳۷۱: ۶۷). کلود برمون با حذف کارکردهای میانجی (۳۱ خویشکاری پراب و ۷ حوزه عملیاتی برای نقش‌های قصه) که نظم ساختاری محور اصلی را بر هم زده بودند، به ساختاری مبتنی بر ارتباط معنادار گزاره‌های کارکرد دست یافت و با نمایش شکل‌واره این گزاره‌ها توانست رابطه زیرمجموعه‌های منطقی را در کل یک روایت روشن کند. بدین ترتیب بر مبنای گفته‌های خودش، او از یکی از گرفتاری‌های فرمالیسم که عدم قابلیت نوع‌شناسی و تمایزگذاری بین فرم‌ها بود، رها شد» (ر.ک: اسکولز، ۱۳۸۳: ۱۳۸). پیشنهاد برمون این بود که به جای خویشکاری‌های پرابی، توالی منطقی چند کارکرد به عنوان واحد اساسی مدنظر قرار گرفته شود. او این توالی منطقی چند کارکرد را «پی‌رفت»^۱ نامید. برمون هر پی‌رفت را ناشی از حرکت موقعیت تعادل به سمت عدم تعادل و بازگشت مجدد به سوی تعادل می‌داند» (همان: ۱۴۱-۱۳۸) و معتقد است که هر پی‌رفت بر سه پایه استوار است:

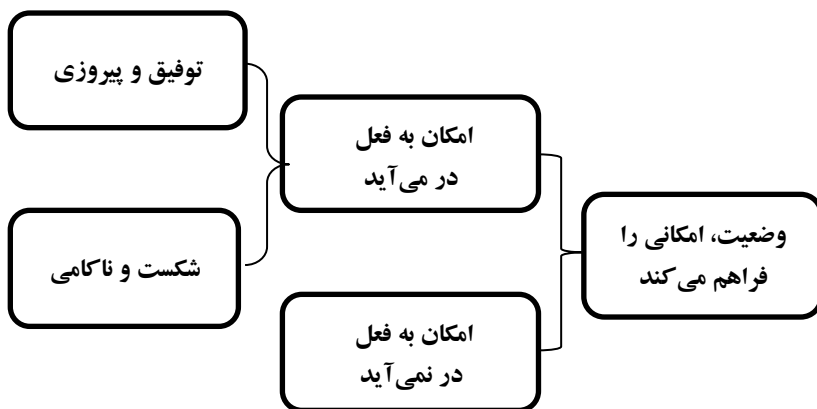
پایه ۱. وضعیتی که امکان دگرگونی را در خود دارد؛

پایه ۲. حادثه یا دگرگونی‌ای رخ می‌دهد؛

پایه ۳. وضعیتی که محصول تحقق یا عدم تحقق آن امکان دارد، پدید می‌آید.

این نظریه پرداز بر آن است که طرح یک قصه یا داستان با کنار هم قرار گرفتن این سه مرحله شکل می‌گیرد؛ یعنی «از ترکیب هر سه کارکرد، یک توالی حاصل می‌آید که آن سه کارکرد، سه مرحله منطقی آن محسوب می‌شوند؛ امکان (استعداد)، فرآیند و پیامد» (ریمون کنان، ۱۳۸۷: ۳۶). یک پی‌رفت که حاصل این سه مرحله است و در این راستا تغییر حالت می‌یابد، با تعریف تزوتان تودوروف، روایت‌شناس بلغاری، از پی‌رفت هم‌خوانی دارد که «پی‌رفت ناظر بر توصیف وضعیت معینی است که در هم ریخته و دوباره به شکلی تغییر یافته، سامان گرفته است» (سلدن، ۱۳۷۲: ۱۴۷)؛ بنابراین در الگوی ساختاری کلود برمون «نخستین مرحله، فاقد کنش است؛ روایت، زمینه‌ای را می‌چیند تا امکان‌پذیری کنش را فراهم آورد. در دومین مرحله، عناصری به روایت افزوده می‌شوند و آن را به جریان می‌اندازند (+) و یا افزوده نمی‌شوند (-) و در این صورت اتفاقی رخ نخواهد داد (-). دو حالت برای رسیدن به

مرحله سوم یا دستاورد قابل تصور است؛ ممکن است روایت دنبال شود یا نشود؛ زیرا ممکن است گذار به کنش هدفش دست یابد و یا نیابد» (برتنس، ۱۳۸۴: ۸۳).

شکل ۱. ساختار پی‌رفت‌ها در الگوی برمون (برتنس، ۱۳۸۴: ۸۳)

۲-۳. انواع توالی در الگوی کلود برمون

کلود برمون برای قصه‌ها سه نوع توالی در نظر می‌گیرد که عبارت‌اند از:

۱- توالی زنجیره‌ای^۱: توالی زنجیره‌ای «از پشت سر هم قرار گرفتن چند پی‌رفت ساده پدید می‌آید؛ به عبارت دیگر، از طریق کنش‌ها و واکنش‌های پی‌درپی، قهرمان به میثاق می‌رسد یا شکست می‌خورد» (اخوت، ۱۳۷۱: ۲۰).

۲- توالی انضمامی^۲: «اگر تبلور یک توالی، نیاز به کمک و حضور توالی‌های دیگر داشته باشد، به آن انضمام می‌گویند. قهرمان در این نوع توالی نیاز به نیروهای یاریگر و یاری‌دهنده دارد» (ر.ک: ریمون کنان، ۱۳۸۷: ۳۷).

۳- توالی پیوندی^۳: در توالی پیوندی «اگر به توالی انضمامی که تنها از دید قهرمان به آن نگاه می‌شود، دید رقیب را اضافه کنیم، توالی پیوندی شکل می‌گیرد» (اخوت، ۱۳۷۱: ۶۹) که در آن «کنش قهرمان با قهرمانان دیگر یا ضدقهرمان ارزیابی می‌شود» (صفری، ۱۳۹۱: ۹۶). در نهایت، کلود برمون بر این باور است که «سی‌ویک عملکردی که پراپ برای کنش قائل شده است، مرز معلومی ندارد و می‌-

1. Chain sequence
2. Concrete sequences
3. Linked sequence

توان بعضی از آن‌ها را در هم ادغام کرد. به همین خاطر دو نوع شخصیت را از هم تفکیک می‌کند؛ کنشگر و کنش‌پذیر که هر یک با توجه به عوامل متعددی به انواع گوناگون تقسیم می‌شوند: کنشگر به تأثیرگذار و بهبودبخش و کنش‌پذیر به بهره‌ور و قربانی» (تودوروف، ۱۳۷۹: ۷۷).

۳. روایت داستان شیخ صنعان

«داستان شیخ صنعان از زیباترین، مشهورترین و طولانی‌ترین داستان‌های منطق‌الطیر عطار با درون‌مایه عرفانی است. شفیع کدکنی بر آن است که یکی از برجسته‌ترین آثار عرفانی در ادبیات جهان، منطق‌الطیر عطار است و شاید بعد از مثنوی جلال‌الدین مولوی، هیچ اثری در ادبیات منظوم عرفانی در جهان اسلامی به پای این منظومه نرسد» (ر.ک: شفیع کدکنی، ۱۳۷۸: ۳۹). منظومه شیخ صنعان نیز حکایت عاشق شدن پیری زاهد و متشّرع و صوفی مسلکی است که به دنبال کشف راز خوابی که می‌بیند، به سوی روم رهسپار و در آن‌جا گرفتار عشق دختر ترسا می‌شود. دختر ترسا که شیخ صنعان را دلباخته خود می‌بیند، شرط‌هایی را برای وصال معشوق خود مطرح می‌نماید. شیخ نیز به امید وصال، تمام شروط او را می‌پذیرد؛ بنابراین از دین مسلمانی خارج شده و به دین دختر ترسا می‌آید؛ زنار می‌بندد، قرآن می‌سوزاند و به خوک‌بانی دختر ترسا تن می‌دهد. با مشاهده این وضعیت، مریدان، شیخ خود را ترک نموده و راهی حجاز می‌شوند. مریدی پاک‌باز که در سفر همراه شیخ نبوده، از ماجرا آگاه شده و دیگر مریدان را به دعا و تضرع به درگاه خدا دعوت می‌کند. دعای مرید وارسته اجابت می‌شود و با شفاعت پیامبر (ص) در خواب مرید، شیخ صنعان مجدد به راه هدایت باز می‌گردد. پس از این ماجرا، در پاره دوم داستان، دختر ترسا به موجب خوابی که می‌بیند، به دنبال شیخ صنعان به حجاز عزیمت نموده و آن‌جا مسلمان می‌شود. این در حالی است که در حال مسلمانی، دعوت حق را لیبیک می‌گوید. اینک داستان شیخ صنعان را با الگوی روایتی کلود برمون تحلیل می‌نماییم.

۴. تحلیل روایت شیخ صنعان براساس نظریه کلود برمون

شیخ صنعان پیر صاحب‌کمال و پیشوای مردم زمان خویش بود و قریب پنجاه سال در کعبه اقامت داشت. هر کس به حلقه ارادت او در می‌آمد از ریاضت و عبادت نمی‌آسود. خود شیخ نیز از هیچ سنتی فروگذار نبود و نماز و روزه بی‌حد و بی‌شمار به جای می‌آورد. پنجاه بار حج کرده و در کشف اسرار به مقام کرامت رسیده بود.

پی‌رفت اول

پایه ۱: در موقعیت پایدار نخستین که وضعیت تعادل برقرار است و راوی داستان (عطارد) به معرفی شیخ صنعان می‌پردازد. در وضعیت تعادل باید «به توان بالقوه و امکان کنش روایی داستان» (نبی‌لو، ۱۳۹۱: ۴۰) توجه کرد. در این روایت، شیخ صنعان، مرشد و عارف کامل روزگار معرفی شده، وی در کمالات انسانی و عرفانی بی‌همتاست. مجلس درس او پیرامون کعبه و در مسجدالحرام به مدت چند دهه و با حضور صدها مرید و پیرو دارنده کمال بر پا بود.

راوی با دو بیت آغازین به معرفی قهرمان داستان می‌پردازد که در حقیقت کنشگر محسوب می‌شود و دیگر فعل و کنش‌ها حول محور او شکل می‌گیرد. در روایت شیخ صنعان که قهرمان داستان است، علم و عمل را همراه دارد، از کشف و شهود عرفانی برخوردار است و از اسرار غیب آگاهی دارد. شیخ صنعان حدود پنجاه حج تمتع گزارده، هم‌چنین سراسر عمر در حال گزاردن حج عمره بوده است.

«بر طبق دیدگاه کلود برمون وضعیت پایدار نخستین، باید امکان استعداد تغییر و دگرگونی را در خود داشته باشد. نویسنده در موقعیت پایدار اولیه، مخاطب را به شیوه‌ای غیرمستقیم و نمایشی در جریان بحران و حادثه‌ای که فرآیند اصلی روایت را در پی دارد، قرار می‌دهد؛ یعنی کنش روایی داستان، وضعیت پایدار نخستین را برهم می‌زند و زمینه لازم را برای کنش‌های قهرمان آماده می‌کند» (فرهادی و دیگران، ۱۳۹۹: ۱۶۴). شیخ صنعان چند شب متوالی در خواب بتی را می‌بیند که مدام بر آن سجده می‌کند. عامل خواب که امکان به هم خوردن وضعیت پایدار اولیه در آن وجود دارد، مقدمه‌ای برای کنش یا عدم کنش شیخ صنعان است. در این حالت، پایه دوم؛ یعنی مرحله «فرآیند» شکل می‌گیرد.

پایه ۲: عاملی که باعث می‌شود فرآیند فعلیت یا عدم فعلیت رخ دهد، خواب شیخ صنعان است که محرکی برای کنش‌های بعدی داستان است. شیخ صنعان، چندین شب به طور پیاپی در رؤیای صادقه می‌بیند که مسجدالحرام را ترک نموده، در روم شرقی اقامت گزیده است و شگفت‌انگیز آن که پیوسته در حال سجده کردن بتی زیبا (دختر ترسا) است.

تلاش شاعر در چنین موقعیت‌هایی بر آن است که با ظرافت هر چه تمام‌تر مخاطب را درگیر بحران اصلی داستان نماید و «ذهن مخاطب را برای وقوع حادثه آماده کند» (همان: ۱۶۵). شیخ صنعان با دیدن خوابی، شروع به حدیث نفس می‌کند. این واگویه‌ها خود، نشان از یک اتفاق ناخوشایند دارد که عقبه‌ای دشوار در راه است و حتی جان شیخ صنعان را تهدید می‌کند. هم‌چنین خواب شیخ و واگویه‌های پس از آن، داستان را به سمت فرآیند فعلیت سوق می‌دهد. شیخ صنعان از حوادث ناشناخته‌ای که

در پیش خواهد داشت، نگران است؛ غم و اندوه وجود او را در بر می‌گیرد تا حدی که جان خویش را از شدت غم و اندوه در خطر می‌بیند، ولی شیخ امیدوار است که ایمان مذهبی خود را حفظ کند حتی اگر با ترک جان و از دست دادن زندگی باشد. شیخ صنعان پس از آگاهی از عقبه‌ای دشوار و در پیش داشتن راهی دراز، به ناچار این موضوع را با مریدان در میان می‌نهد.

آخر از ناگاه پیراوستاد با مریدان گفت: «کارم اوفتاد»

(عطار، ۱۳۸۸: ۱۲۸)

مرحله فرآیند فعلیت بعد از موقعیت پایدار اولیه رخ می‌دهد و امکان تغییر موقعیت فراهم می‌شود؛ به گونه‌ای که «بخش گسترده‌ای از داستان را در بر می‌گیرد، پی‌رفتها و کنش‌های قهرمان داستان را در دل خود جای داده است، بدین ترتیب که قهرمان داستان در این مرحله دست به کنش می‌زند» (فرهادی و دیگران، ۱۳۹۹: ۱۶۶) و زمینه برای مرحله «پیامد» فراهم شده و داستان از حالت ایستا به پویا تغییر جهت می‌دهد.

پایه ۳: بعد از کشمکش‌های درونی بسیار که وجود شیخ را فراگرفته بود، تصمیم مهم و سرنوشت‌ساز زندگی خود را می‌گیرد؛ عازم روم شرقی می‌شود، در حالی که چهارصد مرید دارای اعتبار مذهبی و کمالات عرفانی در این سفر همراه شیخ بودند.

پی‌رفت اول با حرکت شیخ صنعان به روم پایان می‌پذیرد. این پی‌رفت اصلی هر سه موقعیت (۱- امکان (حالت تعادل)؛ معرفی شیخ صنعان؛ ۲- فرآیند (امکان فعلیت)؛ خواب عامل محرک ۳- پیامد: حرکت به سمت روم) را در خود دارد و پی‌رفت‌های فرعی دیگر داستان به دنبال آن رقم می‌خورد؛ بنابراین پی‌رفت اصلی معمولاً اوج و علت روایت است و پی‌رفت‌های فرعی، تکمیل‌کننده آن هستند.

پی‌رفت دوم

پایه ۱: حالت تعادل برقرار است و شیخ صنعان در دیار روم با مریدان سیرآفاق و تفرج می‌کند. شیخ و مریدان در اطراف سرزمین روم هم‌چون کعبه به دور آن می‌گشتند:

می‌شدند از کعبه تا اقصای روم طوف می‌کردند سر تا پای روم

(عطار، ۱۳۸۸: ۱۲۸)

پایه ۲: در این مرحله عاملی که باید حالت تعادل را برهم بزند، به وجود می‌آید و سرانجام، شیخ صنعان روزی نظرش بر دختری ترسا و زیبا می‌افتد و عاشق او می‌شود. در این مرحله «دیدن و عشق دختر ترسا» عاملی است که می‌تواند شیخ به آن بی‌اعتنا باشد یا نسبت به آن واکنش نشان دهد؛ بنابراین

امکان فعلیت در آن وجود دارد. عطار با روایت زیبای خود از دختر ترسا، هر خواننده‌ای را ترغیب به ادامه داستان نموده و مهارت خود را در روایت پردازی نشان می‌دهد.

«هر چند شیخ صنعان برای هدف اصلی (خدا و کعبه) و کشف راز خوابش به سفر می‌رود، اما در راه کشف راز و رسیدن به هدف اولیه، هدف دوم ظاهر می‌شود تا داستان با تقابل جدید حرکت و نیروی تازه‌ای پیدا کند» (ر.ک: روحانی، ۱۳۹۱: ۹۸). قضا و قدر چنین بود که بر روی تپه‌ای سرسبز دختری توصیف‌ناپذیر نشسته بود. چشمانش دل‌رباینده عاشقان و ابروانش در نیکویی هم‌تا نداشت. رخ و زنخدان دختر ترسا سیمین و مجذوب‌کننده، سخنان دختر ترسا هم‌چون عیسای مسیح، جان‌بخش و معجزه‌گر بود.

پایه ۳: عشق گناه‌آلود دختر ترسا مانعی برای رسیدن به هدف اصلی شیخ صنعان است که باید از آن عبور کند، اما آتش عشق، عقل شیخ را می‌برد؛ شیخ، ایمان می‌دهد و ترسایی می‌خرد، اما وقتی که دختر ترسا رو بند خود را برمی‌دارد، شیخ رخ زیبای دختر را می‌بیند، آتش عشق تأثیر می‌گذارد و سراسر وجود شیخ را در بر می‌گیرد. عشق دختر ترسا، جان شیخ را غارت می‌کند، ایمان شیخ را می‌رباید. شیخ رسوایی در عشق را بر حفظ شهرت در دینداری و زهد ترجیح می‌دهد.

پی‌رفت دوم نیز هر سه مرحله (امکان: شیخ صنعان در روم؛ فرآیند: عشق دختر ترسا؛ پیامد: گرفتار شدن شیخ صنعان به عشق دختر ترسا) را دارد. در این قسمت، شیخ صنعان شکست می‌خورد و به هدفش نمی‌رسد.

پی‌رفت سوم

در الگوی برمون، شخصیت‌های اصلی و فرعی به عنوان کنشگر و کنش‌پذیر وارد داستان می‌شوند که امکان تغییر و جابه‌جایی این دو نیز وجود دارد.

پایه ۱: پایداری عشق در جان شیخ صنعان، قوت می‌گیرد تا جایی که از جان و دل خود سیر می‌گردد.

عشق بر جان و دل او چیره گشت تا ز دل نومید، وز جان سیر گشت

(عطار، ۱۳۸۸: ۱۲۹)

تا این‌جا شیخ صنعان به عنوان (کنشگر) ایفای نقش کرده، اما در این پی‌رفت، عشق مجازی، نقش کنشگر و به عنوان قهرمان و شیخ صنعان نقش کنش‌پذیر را دارند. شیخ صنعان به مرحله‌ای می‌رسد که عشق دختر ترسا را به جان می‌خرد و خود را به فراموشی می‌سپارد.

پایه ۲: مریدان شیخ که از فعل وی حیران و سرگردانند، به عنوان یاریگر در داستان ظاهر می‌شوند و شیخ را پند و اندرز می‌دهند.

پند دادنش بسی سودی نبود بودنی چون بود، بهبودی نبود
(همان: ۱۳۰)

در پند دادن مریدان، امکان این که شیخ اندرز آنان را بپذیرد یا رد کند، وجود دارد؛ اما شیخ صنعان که در برابر اندرز مریدان گوش شنوا ندارد، نصیحت مریدانش در وی بی‌تأثیر است و سودی نمی‌بخشد. عشق مجازی، خواب و قرار از شیخ صنعان می‌گیرد و تاریکی شب، عشق وی را دو چندان می‌کند. نجوهای شیخ صنعان در شب، نشان از عشق بی‌پایان او نسبت به دختر ترسا را نشان می‌دهد. شب‌های شیخ در عشق دختر ترسا با سختی، رنج‌ها و سوز و گدازهای فراوان همراه است. در باور شیخ، دشواری‌ها و سختی‌های سلوک عرفانی و ریاضت‌هایش با سختی‌ها، دردها و مشکلات عشق، توان سنجش و برابری ندارد.

عشق شیخ صنعان به دختر ترسا مانع و حایلی شده که او نتواند بر احساس خود غلبه کند و راه تصمیمات درست را بر او می‌بندد؛ بنابراین در مقابل خواست مریدان خود، کور و کر است و باری دیگر که یاران برای کمک به وی به چاره‌جویی می‌پردازند، شیخ درخواست آنان را رد می‌کند و برگشتن به دینداری و ایمان مذهبی را نمی‌پذیرد و در پاسخ به مریدی که شیخ را به غسل و طهارت دینی فرا می‌خواند، می‌گوید: ای مرید بی‌خبر! غسل و طهارت من هم چون دیگر عاشقان با درد و رنج کشیدن و تحمل سختی‌های عشق است.

پایه ۳: پیامد و نتیجه عشق به دختر ترسا، بیمار شدن است، اما نه از نوع بیماری جسمانی که قرار گرفتن در بستر و نیازمند یاری طلبیدن از طبیب جسمانی باشد، بلکه شیخ بیمار عشق می‌شود. خاک پیرامون صومعه، بستر شیخ می‌شود و درب صومعه بالین او.

پی‌رفت سوم که هر سه مرحله (امکان، فعلیت و پیامد) را طبق نظریه کلود برمون داراست، در ادامه شکست شیخ صنعان در برابر نیروی عشق است که از طریق دختر ترسا بر او غلبه کرده است.

پی‌رفت چهارم

پایه ۱: در این قسمت داستان، مجدد جای کنشگر و کنش‌پذیر تغییر می‌کند، دختر ترسا به جای کنشگر (فاعل) و شیخ صنعان (کنش‌پذیر) ایفای نقش می‌کنند. شیخ صنعان هم‌چنان عاشق است و حالات خویش را بیان می‌کند که عشق دختر ترسا توان انجام هر کاری را از شیخ می‌گیرد. شوق دختر

به شیخ، دل بی‌قرار بخشیده است، بیم آن دارد که در انتظار آرزوی دیدار و وصال یار، جان بدهد، پس با درد و نیاز، درخواست دیدن معشوق را دارد.

در این پایه هم‌چنان حالت تعادل برقرار است و امکان بروز فعل بعدی وجود دارد؛ چون دختر ترسا در مقام کنشگر و به عنوان یاری‌گر شیخ صنعان ظاهر می‌شود که او را از این مسیر بازدارد و نجات دهد؛ بنابراین راه پند دادن به شیخ را پیش می‌گیرد، اما پند وی نیز در شیخ تأثیری ندارد تا حدی که پند و اندرز به سرزنش و ملامت شیخ می‌انجامد، ولی هم‌چنان بر جان و دل شیخ بی‌اثر است. دختر ترسا با سرزنش‌های خود، شیخ را فردی کهنسال می‌پندارد که عقلش تباه شده است و باید وسایل و مقدمات مرگ خود را آماده کند نه آن‌که به عشق معشوق جوان، باقی‌مانده عمرش را تباه کند، ولی با توجه به اصرار و پافشاری شیخ صنعان بر عشق دختر ترسا امکان آن وجود دارد که دختر ترسا شرایط را بر او سخت‌تر نماید. در این جا نیروی عشق به عنوان عامل کنشگر است و بر شیخ صنعان غلبه دارد؛ در مقابل، شیخ صنعان به عنوان کنش‌پذیر است که مغلوب عشق شده و کاملاً به فرمان نیروی عشق و دختر ترسا عمل می‌نماید.

پایه ۲: عاملی که محرک است و شیخ را بیش‌تر مشتاق می‌کند، چهار شرطی است که دختر ترسا، پیش پای شیخ صنعان قرار می‌دهد؛ با این احتمال که امکان پذیرفتن یا عدم پذیرش از نزد شیخ وجود دارد؛ این شروط عبارتند از: ۱- سجده کردن بت (دختر زیبارو)، ۲- سوختن قرآن، کتاب مقدس مسلمانان، ۳- باده نوشیدن که از نظر شرع حرام است، ۴- صرف نظر کردن شیخ از ایمان مذهبی.

طبق رفتار شیخ صنعان، دختر ترسا در این مرحله تصمیم خود را می‌گیرد و شیخ را که مشتاق عشق خود می‌بیند، عرصه را بر او تنگ کرده و ادعاهایی مطرح می‌کند که از عهده شیخ خارج باشد. در این مرحله امکان پذیرش یا عدم پذیرش خواسته‌های کنشگر (دختر ترسا) برای کنش‌پذیر (شیخ صنعان) طبق نظریه کلود برمون وجود دارد.

پایه ۳: دختر ترسا شرایط سختی را در نظر می‌گیرد. شیخ صنعان نیز خواسته‌های او را یک‌به‌یک عملی می‌کند و حوادث رخ می‌دهد.

یکی از خواسته‌های دختر ترسا برای شیخ صنعان، نوشیدن شراب است که این عمل بر خلاف عقاید دینی وی است، اما شیخ صنعان برای رسیدن به معشوق این خواسته را عملی کرده و با این کار در حقیقت عشق معشوق زمینی را به معشوق آسمانی ترجیح می‌دهد. شیخ صنعان با نوشیدن شراب در

واقع زمینه ورود به خواست دیگر دختر ترسا و پذیرش آن را فراهم می‌نماید که فراموش کردن دین اسلام و گرویدن به دین ترسایی و مسیحی است که این اتفاق هم رخ می‌دهد.

برنیامد با خود و رسوا شد او می‌نرسید از کسی، ترسا شد او

(عطار، ۱۳۸۸: ۱۳۵)

بدین ترتیب شیخ صنعان دین خود را به ترسایی تغییر می‌دهد؛ کمربند ترسایان می‌پوشد، خرقة مسلمانان را آتش می‌زند و در نهایت به جرگه ترسایان در می‌آید. پی‌رفت چهارم نیز طبق دیدگاه کلود برمون شامل سه مرحله امکان، فعلیت و پیامد است. این پی‌رفت که در راستای کنشگری دختر ترسا و کنش‌پذیری شیخ صنعان قرار دارد، در نهایت منجر به مغلوب شدن شیخ در برابر فرمانروایی عشق دختر ترسا می‌شود.

پی‌رفت پنجم

پایه ۱: شیخ صنعان هم‌چنان زار و پریشان است و با انتظار و نگرانی منتظر حوادث و شروط تازه است که دختر ترسا چه مانع و یا موانعی بر سر راهش قرار می‌دهد. شیخ از زبونی و خوار شدن خود در عشق آگاه است. اعتراف می‌کند که عشق دختر ترسا بر وجود شیخ، فرمانروا گشته، با خود عهد و پیمان می‌بندد که بعد از طی این مراحل، هر فرمانی که از جانب معشوق صادر شود، با جان و دل بپذیرد.

در این مرحله همانند مراحل پیشین، تعادل برقرار است؛ یعنی حالت شیخ صنعان به عنوان شخصیت کنش‌پذیر ثابت بوده و تغییری نکرده است، اما با توجه به سخت‌گیری‌های دختر ترسا به عنوان کنشگر امکان تغییر وجود دارد.

پایه ۲: عوامل محرک دیگر که باعث به فعل درآمدن داستان می‌شود، به شیخ صنعان پیشنهاد می‌شود که تو فقیر و بی‌چیز هستی و من، گران‌کابین و دارای مهریه سنگین و تو باید که سیم و زر بدهی تا به وصال من برسی و چون شیخ سیم و زری ندارد، به ناچار دختر ترسا درخواست دیگر خود؛ یعنی چوپانی گله خوک را مطرح می‌نماید که امکان رد یا قبول آن از جانب شیخ صنعان وجود دارد.

فقر و بی‌چیز بودن شیخ صنعان، عامل محرکی است که می‌تواند داستان را از حالت رکود مجدد خارج کرده و به فعل درآورد. دختر ترسا از این عامل به نفع خود استفاده کرده و شیخ صنعان را مجاب می‌کند تا بهای عشق او را پردازد؛ بنابراین شرط دیگری را به شیخ پیشنهاد می‌نماید که امکان پذیرش یا عدم پذیرش از جانب شخصیت کنش‌پذیر وجود دارد.

پایه ۳: شیخ صنعان چوپانی گله خوگ دختر ترسا را می‌پذیرد و به مدت یک سال، نگهبان خوگ-های او می‌شود. مریدانش چون حال وی را چنین یافتند که پندها و اندرزها و هم‌چنین سرزنش‌ها و نکوهش‌های آن‌ها در وجود شیخ و اراده او تأثیر نمی‌گذارد، او را ترک کرده و به سمت حجاز رفتند. دختر ترسا که شیخ را مستأصل می‌بیند، شغل خوگ‌بانی را به وی واگذار می‌نماید و شیخ نیز به این خواسته تن می‌دهد. با به جریان افتادن این فعل، یاریگران شیخ صنعان از هدایت او ناامید شده و فعل ترک او توسط مریدان و رفتن آنان به سوی حجاز نیز اتفاق می‌افتد؛ بنابراین بدترین حالت ممکن برای شخصیت کنش‌پذیر رخ می‌دهد. آن‌گونه که مشاهده می‌شود پی‌رفت پنجم نیز با نظر کلود برمون هماهنگی دارد و هر سه مرحله یک پی‌رفت را داراست.

پی‌رفت ششم

پایه ۱: یکی از مریدان شیخ صنعان به عنوان یاریگر وارد داستان می‌شود و حالت تعادل برقرار است؛ مریدی که در سفر همراه شیخ و مریدان نبود، ولی در زیرکی، کمال‌یافتگی و ارادت خالصانه به شیخ از دنیا و نعمت‌هایش صرف نظر کرده بود. مریدان شیخ را نصیحت می‌کنند و وی را برای برگشت آماده می‌نمایند. در این میان، مرید راهبر و جامانده از سفر برای نجات شیخ صنعان راه‌حل چله‌نشینی و دعا را پیشنهاد می‌کند که بدین وسیله بتوانند به شیخ یاری رسانند و او را از راه خطا بازدارند تا به دین خود برگردد. در این پایه از پی‌رفت ششم، دعای مرید راهبر، محرکی است که می‌تواند برای تغییر وضعیت تعادل داستان مؤثر باشد و توسط او از حالت رکود خارج شود و اقدامات مهم بعدی به نفع شیخ صنعان رقم بخورد.

پایه ۲: همگی مریدان جهت چله‌نشینی به سوی روم می‌روند و معتکف درگاه حق می‌شوند. دعا عامل محرک برهم خوردن تعادل اولیه است و زمینه حرکت مریدان را به روم فراهم می‌کند؛ بنابراین امکان به فعل درآمدن آن وجود دارد. در این وضعیت، دعای مریدان یا اجابت می‌شود یا نمی‌شود. همه مریدان شیخ از سرزمین عربستان به سوی روم رفتند و دور از چشم مردم، گوشه‌نشینی و اعتکاف را برگزیدند تا با دعا و زاری به درگاه خداوند، رهایی شیخ از عشق و گمراهی را چاره کنند. به سبب نیایش‌ها و زاری‌ها بدون آرایش مریدان شور و غوغا در فلک و فرشتگان می‌افتد. در این مرحله پیشنهاد مرید راهبر مؤثر واقع شده و همه یاران شیخ را رهسپار روم می‌نماید. این فعل اتفاق مهمی در راستای برگشت شیخ صنعان به حالت اولیه است. در حقیقت، نقطه اوج داستان شیخ صنعان از همین قسمت آغاز می‌شود و کنش‌های اصلی از این مرحله به بعد رخ می‌دهد.

پایه ۳: عاقبت الامر دعای مریدان مستجاب گشته و تیر دعا به هدف می‌رسد. بعد از چهل شب آن مرید وارسته، پیامبر (ص) را در خواب می‌بیند و شفاعت شیخ را از او درخواست می‌کند، پیامبر (ص) پذیرفته و شیخ صنعان را شفاعت می‌کند. پیامبر (ص) در این جا به عنوان نیروی یاریگر است. سرانجام غبار ظلمت از دل شیخ می‌رود؛ نور جایگزین آن می‌شود و ایمان جای کفر را می‌گیرد. شیخ صنعان غسلی می‌کند و با مریدان رهسپار حجاز می‌شود؛ بدین ترتیب به هدف اصلی خویش، دست می‌یابد و پیروز می‌شود.

در پی‌رفت ششم، مهم‌ترین عمل در مورد شیخ صنعان به فعلیت رسیده و او از راه رفته پشیمان برمی‌گردد. طبق نظر کلود برمون که جابه‌جایی در شخص کنشگر و کنش‌پذیر وجود دارد، در این قسمت نیز شیخ صنعان به عنوان شخصیت اصلی از حالت کنش‌پذیری قبلی به حالت کنشگر در داستان ظاهر می‌شود. می‌توان گفت برجسته‌ترین محرک‌هایی که در پی‌رفت ششم وجود دارند، در حقیقت یاریگران شیخ هستند که هر یک به طریقی سعی در نجات شیخ صنعان دارند و می‌خواهند قهرمان داستان را به هدف برسانند. این پی‌رفت نیز طبق دیدگاه برمون دارای سه مرحله (امکان، فعلیت و پیامد) می‌باشد.

پی‌رفت هفتم

پایه ۱: حالت تعادل برقرار است و دختر ترسا خواب می‌بیند که وجود گرامی پیامبر (ص) هم‌چون آفتاب نورانی کنار اوست. به دختر ترسا می‌فرماید: ای دختر ترسا! اکنون به دنبال شیخ عزم سفر کن، راه و روش شیخ را برگزین و در برابر او فروتن باش. با عشق خود، پلیدی و ترک ایمان مذهبی به شیخ بخشیدی، اکنون نوبت توست که هم‌چون شیخ، ایمان پاک و خالصانه داشته باشی.

پایه ۲: خواب دختر ترسا عاملی است که امکان تغییر و دگرگونی را در وی به وجود می‌آورد که به سمت شیخ، حرکت کند.

در این جا دختر ترسا به عنوان کنشگر وارد داستان شده و به عنوان قهرمان تلقی می‌گردد. این قهرمان اکنون با تحریک و برانگیختن به وسیله یک رؤیا و خواب به دنبال هدایت و مسلمان شدن که هدف اوست، حرکت می‌کند. نیروی محرکی که دختر ترسا را به سمت شیخ صنعان روانه می‌کند، خواب اوست و عشقی است که به شیخ صنعان در وجود او پدیدار شده است.

پایه ۳: دختر ترسا به دنبال رویای خود، به سمت حجاز روان می‌شود. شیخ صنعان با الهام و ندای لیبیک درونی، آگاهی می‌یابد که دختر ترسا به دنبال او در دشت و بیابان سرگردان است. دختر ترسا،

اظهار عجز و پشیمانی می‌کند و از شیخ یاری می‌خواهد که اسلام را به وی عرضه دارد. سرانجام آخرین کنش داستان رخ می‌دهد و دختر ترسا به اسلام می‌گردد. او از شیخ صنعان طلب بخشش می‌کند و با باور و اعتقاد مسلمانی، دعوت حق را لیک گفته و به لقای پروردگار می‌شتابد. بدین ترتیب، آخرین پی‌رفت داستان که دومین پی‌رفت اصلی نیز محسوب می‌شود با پیروز شدن شیخ صنعان به پایان می‌رسد.

۴-۱. انواع توالی در داستان شیخ صنعان

در نظریهٔ برمونس سه نوع توالی در داستان تعریف می‌شود؛ زنجیره‌ای، انضمامی و پیوندی که هر سه نوع آن در داستان شیخ صنعان دیده می‌شود.

الف) توالی زنجیره‌ای: در توالی زنجیره‌ای، چند پی‌رفت پی‌درپی کنار هم قرار می‌گیرند تا قهرمان به هدف خود برسد. شیخ صنعان از زمانی که به دنبال خوابش، راهی روم می‌شود، حوادثی پی‌درپی در مسیر رسیدن به هدفش رخ می‌دهد. توالی رخ‌دادها در پارهٔ اول و دوم داستان شیخ صنعان به شکل زیر است:

شیخ صنعان خواب می‌بیند ← به سمت روم حرکت می‌کند ← عاشق شده و به هدف اصلی نمی‌رسد ← دختر ترسا شرط می‌گذارد ← شیخ صنعان شروط را می‌پذیرد ← ایمان خود را می‌بازد مریدان دعا می‌کنند ← شیخ صنعان هدایت می‌شود ← به روم بازمی‌گردد.
دختر ترسا خواب می‌بیند ← نور الهی در دلش روشن می‌شود ← به دنبال شیخ می‌رود
مسلمان می‌شود و جان خود را در راه معشوق حقیقی می‌دهد.

همگی این حوادث تا رسیدن شیخ صنعان به هدف نهایی (رسیدن به معرفت الهی) توالی زنجیره‌ای محسوب شده که پیامد و برآیند برخی، شروع توالی جدید است.

ب) توالی انضمامی: در توالی انضمامی، «پی‌رفت‌ها لزوماً پشت سرهم نمی‌آیند و لازم و ملزوم یکدیگر نیستند؛ بلکه یک توالی از درون توالی بزرگ‌تری بیرون می‌آید. به عبارتی، توالی نخستین؛ یعنی میثاق قهرمان داستان و حرکت او به سوی هدف اصلی امکان‌پذیر نیست، مگر این که ابزار و نیروهای یاریگر در این مسیر به او یاری رسانند» (ر.ک: فرهادی و دیگران، ۱۳۹۹: ۱۷۲-۱۷۱). در داستان شیخ صنعان که دارای دو پی‌رفت اصلی و چند پی‌رفت فرعی است، کسانی به وی در رسیدن به هدفش که رسیدن به معرفت الهی است، یاری می‌رسانند که عبارت‌اند از؛ مریدان، پند مریدان، چاره-

نمایی تک‌تک مریدان، ایمان به خدا، نور معرفت حق، مرید پاک‌باز و همت بلند او، دعا و تضرع به درگاه حق تعالی، حضرت مصطفی (ص) و شفاعت او، الهامات غیبی به دل شیخ صنعان، خود شیخ صنعان، مسلمانی و شوق دیدار خدا در پی‌رفت اصلی اول، یاریگر شیخ صنعان هستند و در توالی انضمامی می‌گنجند. این عوامل دست‌به‌دست هم داده و توالی انضمامی داستان شیخ صنعان را شکل می‌دهند. در پی‌رفت اصلی دوم که با خواب دختر ترسا آغاز می‌شود، عواملی چون دعا و زاری به درگاه حق، الهام غیبی به دل دختر ترسا، مسلمانی و در نهایت پرواز روح و لیک دعوت حق یاریگر قهرمان داستان؛ یعنی شیخ صنعان هستند تا راز خواب خود را کشف نماید و سرانجام پیروز شده و به معرفت الهی برسد.

ج) توالی پیوندی: در این نوع توالی، «کنش قهرمان داستان در ارتباط با ضدقهرمان ارزیابی می‌شود؛ یعنی آنچه برای قهرمان پیروزی و بهبود وضعیت تلقی می‌شود، برای ضدقهرمان و نیروهای خبیث، شکست یا انحطاط وضعیت محسوب می‌شود» (ر.ک: اخوت، ۱۳۷۱: ۶۹). در داستان شیخ صنعان، دختر ترسا در رویارویی با شیخ صنعان قرار می‌گیرد و با خواست‌های هدف‌دار، وی را تحقیر می‌کند. شیخ صنعان هم چون عاشق سرگردان و سالک بی‌خبر، زمام اختیارش را به معشوق، پیر و مرشد که همان دختر ترساست، می‌سپارد. دختر ترسا نیز علاوه بر گذاشتن شروط چهارگانه‌اش (شراب‌نوشی، قرآن‌سوزی، زنا بستن و به دین ترسایی در آمدن)، شیخ را مجبور به چوپانی گله‌خوک کرده و او را فقیر می‌خواند، اما تن به وصال شیخ نمی‌دهد و با قرار دادن این موانع، شیخ را از رسیدن به هدفش باز می‌دارد. در پاره اول داستان، هر چند شیخ صنعان در مقابل دختر ترسا شکست می‌خورد، اما پیروزی نهایی از آن شیخ صنعان است که با غلبه بر نفس خود، مجدد به دین اسلام می‌گردد و هدایت می‌شود. در پاره دوم داستان نیز دختر ترسا با دیدن خوابی و با کنار رفتن غبار از دلش، از کردار خود پشیمان شده و به دنبال شیخ می‌رود که سرانجام با پذیرش دین الهی به دیدار حضرت حق می‌شتابد.

۲-۴. شخصیت‌ها و کنشگران داستان شیخ صنعان

از دیدگاه برمون، شخصیت در روایت داستان از اهمیت خاصی برخوردار است. کلود برمون «برخلاف پراپ، بر اهمیت شخصیت‌های داستان تأکید کرده و نقش ویژه آن‌ها را چندان مهم ندانسته؛ هر پی‌رفت می‌تواند تا حدودی به پیروزی یا شکست برسد و تکامل روان‌شناسیک یا اخلاقی شخصیت را نمایان کند. بدین‌سان قهرمان داستان ابزار یا موردی در خدمت کنش نیست؛ او در عین حال هم ابزار و

هم هدف داستان است» (احمدی، ۱۳۹۱: ۱۷۰). در داستان شیخ صنعان، در حقیقت قهرمان اصلی عشق است؛ چون به عنوان کنشگر به قدری قوی است که شیخ صنعان و بعد دختر ترسا را به عنوان کنش-پذیر وارد صحنه می‌کند. دختر ترسا به عنوان دومین قهرمان و در نهایت شیخ صنعان قهرمان سوم محسوب می‌شود. می‌توان گفت شخصیت اصلی داستان که کل داستان حول محور او می‌چرخد، از ابتدا تا انتهای داستان، خود شیخ صنعان است؛ چون در ابتدای داستان هنوز خبری از دختر ترسا نیست و ذهن خواننده از همان ابتدا معطوف به شیخ صنعان است و سرنوشت او را در داستان دنبال می‌کند. از طرفی دیگر خود شیخ در مسیر داستان با دختر ترسا آشنا شده و تحت تأثیر عشق او قرار می‌گیرد. دختر ترسا به عنوان شخصیت اصلی داستان و کنشگر به شمار می‌رود که در پایان داستان، شخصیت کنش-پذیر است. مریدان و مرید ارشد در داستان به عنوان شخصیت‌های فرعی ایفای نقش می‌کنند. البته عشق، امداد و الهامات غیبی و حضرت محمد مصطفی (ص) به عنوان نیروها و شخصیت‌های مافوق طبیعی در داستان وارد می‌شوند که در هر پی‌رفت مربوط به خود، قهرمان محسوب می‌شوند؛ چه این که برمون «شخصیت‌های داستان را فقط به دو شخصیت قهرمان و ضدقهرمان تقسیم نمی‌کند و بلکه هر توالی ممکن است قهرمان خاصی داشته باشد» (بارت، ۱۳۸۷: ۶۱)؛ بنابراین دیدگاه برمون، تمامی اقسام شخصیت‌ها را در بر می‌گیرد «به زعم برمون خصم ممکن است شخصی افسانه‌ای و فوق طبیعی باشد یا نه، قهرمان می‌تواند نیمه‌خدا و فوق طبیعی باشد یا انسان، جستجو و طلب، نوع‌دوستانه و مفید به حال جمع باشد یا خودپسندانه و برای نفع و لذت شخصی به قصد کسب شیء جادویی باشد یا برای یافتن جفت، اسباب‌چینی داستان و کشاکش زاینده آن می‌تواند خانوادگی باشد یا مربوط به دنیای خارج از حلقه خانواده» (لوفر دلاشو: ۱۳۸۶: ۱۸).

کلود برمون برای شخصیت‌های داستان دو حالت فاعلی و مفعولی قائل است؛ آنان که کنش را به انجام می‌رسانند، کنشگر و آنان که کنش برایشان رخ می‌دهد، کنش‌پذیر هستند. هر روایت به نوعی تبدیل این دو شخصیت به یکدیگر است» (ر.ک: نبی‌لو، ۱۳۹۱: ۳۸)؛ بنابراین «هر روایت، تبدیل مفعول به فاعل و بازگشت او به حالت مفعولی است» (احمدی، ۱۳۹۱: ۱۷). روایت شیخ صنعان، با کنشگری قهرمان داستان شیخ صنعان آغاز می‌شود، اما در مسیر داستان، این حالت ابتدا به «نیروی عشق» و سپس به دختر ترسا انتقال پیدا می‌کند؛ یعنی از زمانی که «آتش عشق» به عنوان یک نیروی کنشگر قوی در دل شیخ شعله‌ور می‌شود، شیخ را در مقام فردی کنش‌پذیر در مقابل دختر ترسا مبدل می‌کند که به تمامی خواست‌های وی پاسخ مثبت می‌دهد. در پایان پاره اول داستان، اما مجدد هدایت شده و به

عنوان کنشگر تا پایان داستان باقی می‌ماند؛ برعکس، کنشگری دختر ترسا از بین رفته و کنش‌پذیر می‌شود. شیخ صنعان و دختر ترسا تا پایان داستان، کنشگری و کنش‌پذیری را تجربه می‌کنند و «این همان تغییر وضعیت از فاعلیت به مفعولیت و بالعکس در الگوی روایتی برمون است» (صالحی و مرادزاده، ۱۳۹۶: ۵۸) که در داستان شیخ صنعان هم دیده می‌شود.

از دیگر نکات مهم مورد نظر برمون در بحث کنشگری و کنش‌پذیری شخصیت‌ها این است که «با تغییر کنش هر یک از شخصیت‌ها، صفت روانی او نیز تغییر می‌یابد» (همان: ۶۰). برای مثال شخصیت شیخ صنعان به عنوان کنشگر، عارفی با کمالات «هم عیان هم کشف هم اسرار داشت» (عطار، ۱۳۸۸: ۱۲۸)، صاحب کرامات و مقامات معنوی «موی می‌بشکافت مرد معنوی/در کرامات و مقامات قوی» (همان)، پیر زمانه خود «پیر عهد خویش بود» و پیر اوستاد «آخر از ناگاه پیر اوستاد» (همان) و عابد و سالکی وارسته و با ایمان «خود صلوه و صوم بی‌حد داشت او» (همان) است، اما زمانی که عشق بر او غالب شده و عاشق دختر ترسا می‌شود، حالات او تغییر کرده و به فردی عاشق «عاشق و پیر و غریب» (همان: ۱۳۲)، بی‌دین «کفر ریخت از زلف بر ایمان او» (همان: ۱۲۹)، رسوا «عافیت بفروخت رسوایی خرید» (همان)، نومید «تا زجان نومید وز جان سیر گشت» (همان)، بی‌خواب «هم‌چو شمع از سوختن خوابم نبرد» (همان: ۱۳۰) غمگین «یار کو تا دل دهد در یک غم» (همان: ۱۳۱)، بی‌قرار «یک دمش نه خواب بود و نه قرار» (همان: ۱۳۰)، بیمار «عاقبت، بیمار شد بی‌دلستان» (همان: ۱۳۲) و رنجور «روز و شب بسیار در تب بوده‌ام» (همان: ۱۳۰)، زار و پریشان «یا به کام خویشان زاری کنم» (همان: ۱۳۰)، بی‌طاقت «می‌ندارم طاقت غوغای عشق» (همان: ۱۳۰)، لایعقل و بی‌صبر «رفت عقل و رفت صبر و رفت یار» (همان: ۱۳۱)، مسکین «بیش از این بر جان این مسکین مزن» (همان: ۱۳۳)، فرمانبر «شیخ گفتش هر چه گویی، آن کنم/وانچه فرمایی به جان فرمان کنم» (همان: ۱۳۴) و... است. در مقابل، دختر ترسا در نقش کنشگر دارای صفات روحانی «دختری ترسا و روحانی صفت» (همان: ۱۲۹)، زیبا «بر سپهر حسن در برج جمال» (همان: ۱۲۹)، جهان‌پرغور «روز دیگر کاین جهان پرغور» (همان: ۱۳۲)، گران‌کابین «من گران‌کابینم و تو بس فقیر» (همان: ۱۳۶) و... است که عطار با هنرمندی تمام این حالات را در سرتاسر داستان از هر دو شخصیت (شیخ صنعان و دختر ترسا) توصیف می‌کند که در عملکردها و یا در گفتگوهای شخصیت‌ها از زبان خود آن‌ها و یا دیگر شخصیت‌ها کاملاً نمایان است. در منطق الطیر عطار که از متون عرفانی به شمار می‌رود، هر چند «فرم اثر همواره در خدمت معناست و عرفا رویکرد شکل‌شناسانه صرف به آثار خود نداشته‌اند» (دزفولیان، ۱۳۹۰: ۱۱۹)، اما آن‌گونه که مشاهده شد،

داستان عرفانی شیخ صنعان نیز به لحاظ فرم و ساختار، قابلیت تحلیل با نظریه‌های روایی ساختارگرا را دارد و با دیدگاه کلود برمون توجیه‌پذیر و منطبق است.

۵. نتیجه‌گیری

نتایج با تحلیل داستان شیخ صنعان بر اساس نظریه روایت‌شناسی کلود برمون: انعطاف‌پذیری و انطباق روایت‌های مختلف در نظریه کلود برمون، از نظریه‌پردازان ساختارگرا، جزء جدایی‌ناپذیر این نظریه و از مهم‌ترین ویژگی‌های آن است که امکان روایت‌پردازی اکثر داستان‌های روایی و تحلیل ساختاری آن‌ها را دربر می‌گیرد.

عناصر اصلی روایت در نظریه برمون، پی‌رفت است. داستان شیخ صنعان بر پایه ۲ پی‌رفت اصلی در آغاز و پایان داستان استوار است که ۵ پی‌رفت فرعی نیز در مسیر داستان رخ می‌دهد و روایت شیخ صنعان شکل می‌گیرد. کل داستان با همین ۷ پی‌رفت قابل تجزیه و تحلیل بوده و کل روایت از جزء به کل برای خواننده قابل درک است و چون در الگوی برمون، امکان پرداختن کامل به تغییر موقعیت‌ها و پی‌رفت‌های داستان فراهم است، با تقسیم روایت به پی‌رفت‌ها، تحلیل اجزای این داستان نه‌چندان طولانی را خلاصه‌تر می‌کند.

روایت شیخ صنعان چنان است که قهرمان داستان بر ضد آدم خبیث و یا ضد قهرمان به پانمی‌خیزد، بلکه در مسیر داستان، روایت به گونه‌ای پیش می‌رود که قهرمان با ضدقهرمان روبه‌رو شده و در نقش یک قربانی، اسیر خواسته‌های وی می‌شود و هر چند به ظاهر شکست می‌خورد، اما در نهایت با شگرد روایت‌پردازی عطار، پایان داستان به پیروزی قهرمان می‌انجامد و به هدف اصلی (توحید و معرفت الهی) می‌رسد؛ بنابراین با توجه به موقعیت‌های شیخ صنعان در داستان، امکان شکست یا پیروزی برای وی به عنوان قهرمان داستان وجود دارد و شکست قهرمان در میانه پاره اول و پیروزی نهایی در پاره دوم و پایان داستان کاملاً با الگوی کلود برمون هماهنگ است و توجیه‌پذیری روایی دارد.

تقسیم‌بندی توالی‌های سه‌گانه؛ زنجیره، انضمامی و پیوندی در داستان شیخ صنعان نیز با الگوی روایی ساختارگرای برمون کاملاً تناسب و هم‌خوانی دارد.

در مورد شخصیت‌ها امکان کنشگری و کنش‌پذیری و بالعکس وجود دارد و قهرمان داستان؛ یعنی شیخ صنعان با تغییر حالت فاعلیت به مفعولیت و بالعکس به خوبی ایفای نقش می‌کند و این تغییر حالات با الگوی روایتی برمون کاملاً قابل انطباق است. از دیگر نکات مهم در الگوی برمون، تغییر

روان‌شناسیک حالات قهرمان و دیگر شخصیت‌های داستان در قرار گرفتن آن‌ها در موقعیت‌های مختلف از جمله تغییر از حالت فاعلیت (کنشگری) به مفعولیت (کنش‌پذیری) است که این تغییر در شیخ صنعان و دختر ترسا کاملاً مشهود است؛ برای مثال شیخ صنعان در ابتدای داستان عارفی فرزانه، با کمالات، پیر زمانه و دارای معرفتی عمیق و ایمان قوی به خداوند است، اما در حالت کنش‌پذیری در مقابل دختر ترسا به فردی عاشق، زبون، بی‌طاقت، بی‌خواب و قرار، بیمار و زار و پریشان بدل می‌شود. توصیف زیبای حالات شخصیت‌های داستان هنرمندی هرچه تمام‌تر عطار را در شیوه‌ی روایت‌پردازی و نظام‌مند بودن ساختار داستان شیخ صنعان را نشان می‌دهد. بدین ترتیب با تحلیل داستان شیخ صنعان مشاهده می‌شود که این داستان با وجود پی‌رفت‌ها و توالی‌های کلود برمون در آن با دیدگاه این نظریه‌پرداز کاملاً منطبق بوده و هماهنگ است و با پیاده‌سازی نظر کلود برمون، داستان شیخ صنعان به واحدهای کوچک‌تر که زنجیره‌وار در پی هم آمده‌اند، تجزیه شد که در فهم کلی داستان و گره-گشایی سریع پایان داستان برای خواننده مؤثر است.

کتابنامه

- احمدی، بابک. (۱۳۹۱) *ساختار و تأویل متن*. تهران: مرکز.
- اخوت، احمد. (۱۳۷۱) *دستور زبان داستان*. تهران: فردا.
- اسکولز، رابرت. (۱۳۸۳) *درآمدی بر ساختارگرایی در ادبیات*. ترجمه‌ی فرزانه طاهری، تهران: مرکز.
- آلن، گراهام. (۱۳۸۵) *رولان بارت*. ترجمه‌ی پیام یزدان جو، تهران: مرکز.
- بارت، رولان. (۱۳۸۷) *درآمدی بر تحلیل ساختاری روایت‌ها*. ترجمه‌ی محمد راغب، تهران: فرهنگ صبا.
- برتنس، هانس. (۱۳۸۴) *مبانی نظریه‌ی ادبی*. ترجمه‌ی محمدرضا ابوالقاسمی، تهران: ماهی.
- تودوروف، تزوتان. (۱۳۷۹) *بوطیقای ساختارگرا*. ترجمه‌ی محمد نبوی و مهران مهاجر، تهران: آگاه.
- خراسانی، محبوبه. (۱۳۸۳) *ریخت‌شناسی هزار و یک شب*. پژوهش‌های ادبی، شماره ۶، ۴۵-۶۶.
- دزفولیان، کاظم؛ مولوی، فؤاد. (۱۳۹۰) *تحلیل منطق‌الطیر بر پایه‌ی روایت‌شناسی*. پژوهش‌های زبان و ادبیات فارسی، شماره بیستم، ۱۱۳-۱۳۵.
- دژم، مهرنوش؛ حسن‌آبادی، محمود. (۱۳۹۸) *ساختارگرایی در قاب روایت جنوب*، تحلیل عناصر داستانی کجا میری نه امروز و مادر نخل بر اساس نظریه‌ی کلود برمون. *پژوهشنامه‌ی ادبیات داستانی*، دانشگاه رازی، دوره هشتم، شماره ۴، ۳۳-۱۹. 10.22126/RP.2019.2767.1101.19-33

روحانی، مسعود؛ شوبکلابی، علی اکبر. (۱۳۹۱) تحلیل داستان شیخ صنعان و منطق الطیر بر اساس نظریه کنشی گرماس. ادب عرفانی (گوهر گویا)، سال ششم، ۲ (۲۲)، ۸۹-۱۱۲.

ریمون کنان، شلومیت. (۱۳۸۷) روایت شناسی بوطیقای معاصر. ترجمه ابوالفضل حری، تهران: نیلوفر.

سلدن، رامان. (۱۳۷۲) راهنمای نظریه ادبی معاصر. ترجمه عباس مخبر، تهران: طرح نو.

شفیعی کدکنی، محمدرضا. (۱۳۷۸) زیور فارسی. تهران: آگاه.

شمیسا، سیروس. (۱۳۸۶) نقد ادبی. تهران: میترا.

صافی پیرلوجه، حسین؛ فیاضی، مریم السادات. (۱۳۸۷) نگاهی گذرا به پیشینه نظریه های روایت. نقد ادبی، ۱ (۲)، ۱۴۵-۱۷۰.

صالحی، پیمان؛ مرادزاده، سمیرا. (۱۳۹۶) تحلیل رمان اللص و الکلاب اثر نجیب محفوظ با الگوی ساختاری کلود برمون. نقد ادبی معاصر عربی، دانشگاه یزد، سال هفتم، ۱۴ (۱۲)، ۴۳-۶۶.

صفری، جهانگیر؛ فتحی، امیر. (۱۳۹۱) تحلیل ساختاری طرح داستان تهمورث. زبان و ادبیات فارسی، شماره ۱۲، ۸۳-۱۰۰.

عطاری، محمدبن ابراهیم. (۱۳۸۸) منطق الطیر. با مقدمه، تصحیح و تعلیقات محمدرضا شفیعی کدکنی، تهران: سخن.

فرهادی، طیبه؛ خلیلی جهان تیغ، مریم؛ بارانی، محمد. (۱۳۹۹) نقد ساختار گرایانه رمان دشتبان بر پایه نظریه کلود برمون. تفسیر و تحلیل متون زبان و ادبیات فارسی (دهخدا)، ۱۲ (۴۴)، ۱۷۸-۱۵۳.

[10.30495/dk.2020.677778](https://doi.org/10.30495/dk.2020.677778)

لوفر دلاشو، مارگریث. (۱۳۸۶) زبان رمزی قصه های پری وار. ترجمه جلال ستاری، چاپ دوم، تهران: توس.
محمدی کله سر، علیرضا. (۱۳۹۴) روایت شناسی ساختار گرا و مطالعات میان رشته ای. فصلنامه میان رشته ای در علوم انسانی، ۸ (۱)، ۱-۲۰.

مکاریک، ایرناریما. (۱۳۸۵) دانشنامه نظریه های ادبی معاصر. ترجمه مهران مهاجر و محمد نبوی، تهران: آگاه.
نبی لو، علیرضا. (۱۳۹۱) بررسی داستان رستم و اسفندیار بر مبنای دیدگاه برمون. متن شناسی ادب فارسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه اصفهان، ۴ (۱۶)، ۳۳-۵۲.

References

- Ahmadi, B. (2012) *Text structure and interpretation*. Tehran: Markaz Publications. (In Persian).
- Akhvat, A. (1992) *Story grammar*. Tehran: Tomorrow. (In Persian).

- Scholes, R. (2004) *An introduction to structuralism in literature*. Translated by; Farzaneh Taheri, Tehran: Markaz Publications. (In Persian).
- Allen, G. (2015) *Roland Barthes*. Translation of Payam Yazdan Jo, Tehran: Markaz Publications. (In Persian).
- Barrett, Roland. (2007) *An introduction to the structural analysis of narratives*. Translated by Mohammad Ragheb, Tehran: Farhang-e Saba Publications. (In Persian).
- Bertens, H. (2004) *Basics of literary theory*. Translated by; Mohammad Reza Abul Qasemi. Tehran: Mahi Publications. (In Persian).
- Todorov, T. (2000) *Structural boutique*. Translated by Mohammad Nabovi and Mehran Mohajer. Tehran: Agah Publications. (In Persian).
- Khorasani, M. (2004) "Morphology of One Thousand and One Nights". *Literary Research Quarterly*, 6, 45-66. (In Persian).
- Dezfulian, K., Molavi, F. (2013) "Analyzing the logic of al-Tayir based on narratology". *Scientific-Research Quarterly of Persian Language and Literature Research*, 20, 113-135. (In Persian).
- Dejam, M., Hassanabadi, M. (2018) "Structuralism in the framework of the narrative of the South, analysis of the story elements of Kaja Miri Nene Amru and Mader Nakhel based on the theory of Claude Bremont". *Journal of fiction literature*, Razi University, 8(4), 19-33. (In Persian).
- Rouhani, M., Shubaklabi, A.A. (2011) "Analyzing the story of Sheikh Sanan Logic-Al-Tayr based on the theory of action of Garmas". *Scientific-research journal of mystical literature (Gohar Goya)*, 2 (22), 89-112 (In Persian).
- Rimon Kanan, Sh. (2008) *Narratology of contemporary boutiques*. Translated by; Abolfazl Hari, Tehran: Niloofar Publications. (In Persian).
- Selden, R. (1993) *Guide to contemporary literary theory*. Translated by Abbas Mokhbar, Tehran: Tarhe No Publications. (In Persian).
- Shafi'i Kadkani, M. R. (1999) *Persian Psalm*. Tehran: Aghaz Publications.
- Shamisa, S. (2006). *Literary Criticism*, Tehran: Mitra Publications. (In Persian).
- Safi Pirlojah, H., Fayyazi, M.S (2007) "A Brief Look at the Background of Narrative Theories". *Literary Review*, 1 (2), 145-170. (In Persian).
- Salehi, P., Moradzadeh., S. (2016) "Analysis of the novel "Al-Lass and Al-Kalab" by Najib Mahfouz with the structural model of Cloudbron". *Two scientific-research quarterly journals of contemporary Arabic literary criticism*, Yazd University, 7, 14 (12), 43-66. (In Persian).
- Safari, J., Fathi, A. (2012) "Structural analysis of the plot of Temmorth". *Scientific-Research Quarterly of Persian Language and Literature*, 12, 83-100 (In Persian).
- Attar, M.E. (2009) *The logic of flight*. With introduction, corrections and notes by Mohammadreza Shafiei Kadkani, Tehran: Sokhan Publications (In Persian).

- Farhadi, T., Khalili Jahantigh, M., Barani, M. (2019) "Structural criticism of the novel "Dashtban" based on the theory of Claude Bremon". *Scientific Quarterly of Tafsir and Analysis of Persian Language and Literature Texts (Dekhoda)*, 12 (44), 153-178.
- Lofer Delasho, M. (2016) *The secret language of fairy tales*. Translated by Jalal Sattari, second edition, Tehran: Toos Publications. (In Persian).
- Mohammadi Kalehsar, A. (2014) "Structuralist Narratology and Interdisciplinary studies". *Interdisciplinary Quarterly in Humanities*, 8 (1), 1-20. (In Persian).
- Mekarik, I. (2015) *Encyclopedia of contemporary literary theories*. Translated by; Mehran Mohajer and Mohammad Nabavi, Tehran: Agah Publications (In Persian).
- Nabi Lo, A. (2011) "Analysis of the story of Rostam and Esfandiar based on Bermon's point of view". *Textology of Persian literature*, Faculty of Literature and Human Sciences, University of Isfahan, 4 (16), 52-33. (In Persian).